

Az eltúlzottan azonos módon reagáló, képzeletbeli katonai vagy pártcsoporthoz tartozók esetében elég egy főt meggyőzni valamiről ahhoz, hogy az egész csoport szinte azonnal úgy kezdjen el viselkedni. Az még a jövő titka, hogy a fémionok mivel mutatnak majd analógiát a társadalmi rendszerekben, és hogyan, honnan fog belepotyogni a vakolat ebbe az elkép-

zelésbe, hogy ennek is teljesen új értelmezést adjon. De már most nagy izgalommal várom azt a pillanatot, amikor a természet megint bolondot csinál belőlünk, mert egy tudós életében nagyobb öröm ennél ritkán adódik.

Kulcsszavak: *Varga Ernő, cink, kémcső, hippo-kampusz, limfociták, szaltatórikus terjedés*

VÉLETLENÜL TALÁLTAM RÁ AZ 1942-44-ES AMERIKAI BÉKETERVEKRE

Romsics Ignác

történész

Diákként azt tanultam, majd később fiatal kutatóként is mindig azt olvastam, hogy az I. világháború után az Egyesült Államok Európa iránti érdeklődése csökkent. Az izolacionizmusnak nevezett új amerikai külpolitikai doktrínát számos konkrét tény látszott alátámasztani. Ezek közül már diákként jól megjegyeztem, hogy az amerikai törvényhozók Wilson elnök minden igyekezete ellenére elutasították a Párizs környéki békek, köztük a trianoni békeszerződés aláírását. Ehelyett külön-külön kötöttek békét háborús ellenfeleikkel. Latin-Amerikához és a Csendes-óceán térségéhez képest az amerikai diplomácia a későbbiekben is csak korlátozottan érdeklődött az európai ügyek iránt. S ha Európa nem volt fontos, mekkora lehetett a helyi érteke az amerikai számításokban egy nyersanyagok és tengerpart nélküli akkori országnak, amekkorára Magyarország lett 1920-ban? Nyilvánvalóan nagyon kicsi – gondoltam magamban 1991 januárjában, amikor az MTA–Soros

Alapítvány ösztöndíjasaként megkezdtem fél éves kutatómunkámat Washington D. C. könyvtáraiban és levéltáraiban. Sebaj – vigasztaltam magam –, releváns anyagok híján legfeljebb bejárok majd a *Georgetown* szabadelőadásaira, gyakorlom az angolt, és kicsit jobban megismerem ifjúságom tiltott gyümölcsét: az *American way of life* valóságát.

Képzeltető, hogy mekkora volt a meglepetésem és persze az örömöm, amikor minden előzetes ismeretemre és várakozásomra rácsafolva a *National Archives*, vagyis az ottani Országos Levéltár iratai között néhány hetes kutakodás után olyan 1942–44-ben keletkezett 700–800 gépelt oldalnyi anyagra bukkantam, amely kizárólag Magyarország akkori jelenével és háború utáni jövőjével foglalkozott! Az amerikai békeelőkészítők Magyarországgal kapcsolatos – addig senki által sem tanulmányozott – elképzelései kerültek a kezembe, amelyek részét képezték az egész világra vonatkozó amerikai jövőtervezésnek.

Őszintén be kell vallanom, hogy felfedezésem nem zsenialitásomnak vagy páratlan kutatói tapasztalatomnak – pályámat levéltárosként kezdtem – köszönhettem. A washingtoni nemzeti levéltár (*Library of Congress*) számítógépesített katalógusrendszerének linkjei között kószálva teljesen véletlenül akadt meg a szemem a *Transylvania: Alternative Territorial Solutions* tárgyszón. Tovább nyomogtatva a képernyőt – a világ első komputertizált könyvtári rendszere akkor még ilyen volt – újabb izgalmas hívószavakra bukkantam: *Transylvania: The Problem of the Szeklers; Hungarian–Slovak Frontier: Prospects for an Exchange of Minorities Subsequent to Frontier Rectification*; majd *Treatment of Enemy States: Hungary; American Policy towards Hungary* és így tovább. Végül eljutottam ahhoz az 1987-ben kiadott levéltári segédlethez, amely mindezeket a címszavakat és a címszavak által jelölt dokumentumok lelőhelyét is tartalmazta. Ebből vált világossá számomra, hogy a magyar vonatkozású iratok annak az 1941. december 28-án, Roosevelt elnök utasítására felállított *Advisory Committee on Post-War Foreign Policy*, azaz a Háború Utáni Külpolitika Tanácsadó Bizottsága nevű szervezet anyagának képezik a részét, amelyet a *State Department* 1970-ben adott át a levéltárnak.

Ettől kezdve a külvilág lényegében megszűnt számomra. Heteken át elsőként érkeztem a levéltárba, s amíg a szemem nem kezdett káprázni, olvastam, és másoltam az izgalmasabb tényfeltáró tanulmányokat, elemzéseket, jegyzőkönyveket és a politikusoknak készült ajánlásokat. Tudtam, hogy nagy fogásra akadtam, mint ahogy az a japán kutató is tudhatta, aki – az iratok fedlapján szereplő feljegyzésekből ez pontosan megállapítható volt – pár hónappal előttem az összes japán vonatkozású anyagot lemásoltatta.

Az izgalmi állapot, amibe kerültem, teljes mértékben érthető volt. Ahhoz képest, amit diákként tanultam és a Horthy-korszak kutatójaként gondoltam, kiderült, hogy az Egyesült Államok szakértői nemcsak jól ismerték a II. világháború előtti és alatti Magyarország külső és belső problémáit, hanem részletes elgondolásokkal is rendelkeztek azok megoldásáról. Terveiknek három lényeges eleme volt: a térség kis államainak megbékítése és valamilyen államszövetségbe vagy államszövetségekbe tömörítésük; a trianoni békeszerződés etnikai igazságtalanságainak orvoslása határmódosításokkal, lakosságcserével és kisebbségi autonómiák biztosításával, s végül a két háború közötti autoriter politikai rendszer felváltása többpárti demokráciával.

De ha ez így volt, akkor az 1947-es párizsi béke miért állította vissza mégis a trianoni határokat, 1947 és 1949 között miért alakult át a többpárti demokrácia egypárti diktatúrává, s az önkéntes szövetkezések helyett miért a Szovjetunió által irányított KGST és a Varsói Szerződés lett a térség államainak osztályrésze? A feltárt dokumentumok erre is választ adtak. Az Egyesült Államoknak voltak elképzelései Magyarországra és a térség problémáinak megoldásáról, de nem fűződött érdeke ahhoz, hogy ezek megvalósítását akár fegyverrel is kikényszerítse. Szembekerülve a szovjet elképzelésekkel, ezért előbb vagy utóbb mindig visszavonulót fújtak. Ismeretes, hogy ez sem Koreában, sem Görögországban, sem Németországban nem így történt. Ezek az országok azonban stratégiai szempontból fontosak voltak az USA számára. Magyarország viszont – s ennyiben igaznak bizonyult, amit tanultam, és korábban gondoltam – nem.

Az amerikai külpolitika Magyarországgal és Kelet-Európával kapcsolatos háború alatti terveiről először a washingtoni Kossuth Ház-

ban, majd a New York melletti *Montclair State College*-ban és a „magyar öregdiákok” Besse-nyei György Körében (New Brunswick) tartott előadásaimban számoltam be. Miután júniusban hazatértem, „felfedezésemről” interjút adtam a Magyar Rádióknak és a Magyar Televíziónak, tanulmányt közöltem róla a *Valóság* című folyóiratban, s még a nyáron hozzákezdtem a legfontosabb dokumentumok kötetbe rendezéséhez. Két amerikai magyar szervezet – a *Committee for Danubian Research* és az *Atlantic Research and Publications* – támogatásával a bevezetővel ellátott dokumentumkötet először angolul jelent meg 1992-ben a *War and Society in East Central Europe* című sorozat 30. köteteként. Ma már hihetetlen, de a magyar könyvkiadás akkor olyan helyzetben volt, hogy az angollal mindenben egyező magyar változat megjelentetését egyetlen ismert hazai kiadó sem óhajtotta felvállalni. Végül egy azóta megszűnt kis gödöllői magánvállalkozás (*Typovent*) adta ki két akkor kormányzati pozícióban lévő kollégám – Entz Géza és Gergely András – némi

pénzzel is alátámasztott közbenjárásának köszönhetően. A terjesztéséről azonban érdeemben már senki sem gondoskodott. A szerény külsővel és nagyon apró betűkkel megjelent könyv ezért nemcsak a potenciális érdeklődőkhöz nem jutott el, de a könyvtárak jó részének a polcairól is hiányzik.

Talán ezzel is magyarázható, hogy miközben Magyarországon a magyar kötetéről egyetlen ismertetés sem jelent meg, az angol változatot külföldön olyan orgánusok méltatták, mint a *The International History Review*, az *Austrian History Yearbook*, a *Hungarian Studies Review* és az *Ungarn-Jahrbuch*. És ami talán leginkább megdöbögötte a szívem: néhány éve egy varsói konferencián közölték velem ottani kollégák, hogy könyvem nyomán ők is feltárták a rájuk vonatkozó washingtoni anyagokat, s tervezik kiadásukat is.

Kulcsszavak: *MTA–Soros Alapítvány, amerikai külpolitika 1920–1944, amerikai békeelőkészítés 1942–1944, National Archives, Washington D. C., magyar könyvkiadás 1991–1992*

VÁRATLAN UTAZÁS

Tariska Péter

neurológus, pszichiáter, geriáter szakorvos,
Honvédkórház – Állami Egészségügyi Központ Pszichiátriai osztály

Pályámat a Semmelweis Egyetem II. sz. Neurológiai és Pszichiátriai klinikáján kezdtem, 1970-ben. Hihetetlenül pezsgő, izgalmas életbe cseppentem, a hazai neurológia és pszichiátria sok kiválóságát ismerhettem meg egy rendkívül intenzív belső életet élő közösségben. Figyelmem mindig is a neurológia és pszichiátria határterülete klinikai problémái

felé irányult. Ebben első „mestereimnek”, Halász Péter adjunktusnak, akitől epileptológiát tanultam, majd Nagy Tibor tanár úrnak, aki az elektroencephalographia rejtelmeibe vezetett be, nagyon fontos szerepe volt.

Már nagyjából kezdtem kiigazodni az elektromos hullámok erdejében, amikor Juhász Pál professzor úr hívatott. Kedves, de

ellenmondást nem igazán tűrő szavakkal fordult hozzám: „Péter, a klinika érdeke azt kívánja, hogy hat hónapra lemenj Szegedre az *Anatómiai Intézetbe*”. Sok tapasztalatom még akkor az életről nem volt, de tudtam, hogy erre csak egyfajta válasz létezhet. De nem mondhatnám, hogy nem szédültem el, mire a megbeszélés véget ért: röstellkedve kellett magamnak bevalljam: az egészet, úgy ahogy volt, nem értettem. Aztán hamarosan kiderült, hogy egy kedves munkatársam és barátom, az azóta elhunyt Marosfi Sándor még régebben megpályázott egy belföldi tanulmányutat a debreceni klinikára. Az idegsebész professzor, akihez tanulni ment volna, szívinfarktust kapott, a tanulmányút meghiúsult. Meglehet, tanulmányutam későbbre tervezte a Professzor úr, a dolog nem volt előzmények nélküli, hiszen orvostanhallgató koromban kórszövegtant tanulni jártam a klinikájára, csak akkor épp már a klinikum vonzott.

Egy havas januári reggelen levonatoztam Szegedre. Készséges pesti ismerősöm várt, elkalauzolt az intézetbe, ahol nagyon kedvesen fogadtak. Csillik Bertalan professzor úr megkérdezte, mit szándékoznék tanulmányozni. Mivel a klinika egyik fő profilja az epilepszia volt, a válasz kínálta magát: a kísérletes epilepszia hisztokémiáját. Kedvesen elmosolyodott és közölte, hogy ők ezzel a területtel nem foglalkoznak, viszont bekapcsolódhatnék Kovács Annamária kolléganő kutatásaiba, ő a karbamilkolin és szukcinilkolin neuromuskuláris junctióra kifejett hatását vizsgálja. A kolléganő sajnos csak két hét múlva jön, addig ismerkedjek az intézettel, és kezembe nyomott két vastag kötetet.

A két kötet valóban igen tanulságos volt. Az intézet elmúlt években megjelent nemzetközi publikációit tartalmazta. Széles tabló

bontakozott ki előttem. Évek óta a kolinerg rendszer különböző leágazásait vizsgálták és elemezték, nagyon szigorú logikai vonalvezetés mentén, olyan struktúrákat is bevonva – például a *locus coeruleus* – amelyről akkor, 1973 elején azon túl, hogy van, nem sok mindent lehetett tudni. Később az állatkísérletek mellett (melyről hajdani élettan gyakorlataim során már sejtettem, és ez most bizonyossággá érett, hogy nem az én világom) az irodalomkutatás „technikáját” sajátítottam el. Ez akkortájt messze nem volt fáradságmentes dolog. Először a Kari könyvtárban lévő vastag *Index Medicusokat* kellett átnézni, hogy egyáltalán mit keresek, aztán felderíteni, hogy a kurrens folyóirat hol fellelhető, majd a megfelelő intézetbe elmenni, kikölcsönözni a vastag köteteket, kijegyzetelgetni, majd összefoglalni. Közben azt a hullámozó, de időnként szédületes tempót is megtapasztaltam, ami egy kongresszust megelőzőt, amikor mindenki éjt nappallá téve szorgoskodott, csiszolta előadásait. Nagyon jól éreztem magam az intézetben, sok barátságos, kedves, remek humorú embert ismertem meg. Feszültségmentesnek nem volt épp abban az időszakban a légkör mondható (ennek szerteágazó oka lehetett, én csak „alulnézetből” tekinthettem ezekre rá, amennyire tudom, a feszültségek később hamar megszűntek), viszont lévén bizonyos szempontból „kivülálló”, ezeket érzelmileg legfeljebb mint „szurkoló” éltem át. Arra a félévre esett a briliáns előadó, Csillik professzor speciálkollégiuma, ez élővé tette, amit korábban az összefoglaló könyvekben olvastam.

A félév nagyon hamar eltelt és a sors újabb sajátos fintora okán a klinikának közvetlenül a világon semmi haszna nem származott ottani tanulmányaimból. Behívtak katonavosnak Vietnamba. Ez ugyan nem perfektuá-